

ÜÇ DOSTUN BİRLİKTE MEŞKİ: NEV'Î, BÂKÎ VE MURADÎ'NİN NAZİRELEŞMELERİ*

*Yaşar AYDEMİR**

ÖZET

Mecmualar edebiyat tarihine, edebiyatın gelişimine, bizatihi edebiyatın kendisine ve toplumdaki yansımasına ışık tutar. Ortak edebiyat zevkinin aynası konumunda olan eserlerdir. Biz edebiyat tarihine yansımamız birçok bilgi ve belgeyi onlardan alırız.

Nazire, edebiyattaki meşki karşılar. Divan edebiyatında şairin yetişmesinde önemli rol oynayan uygulamaların başında meşk geleneği gelir. Şairler, nazire sayesinde dile ve geleneğin bütün üsluplarına aşina olurlar. Bir tür egzersiz görünen nazire sayesinde herhangi bir şairin şairlik serüvenini takip edebildiğimiz gibi bir bütün olarak şiirin gelişimini, aşamalarını da takip edebiliriz.

Bâkî ve Nev'î aynı dönemde yaşamış, eğitim öğretimleri ve şairlik serüvenleri aynı çevrede geçmiş iki dost şairdir. Şairlik açısından verimli oldukları dönemde kendisi de divan tertip edecek kadar şiirleri bulunan Sultan III. Murad hükümdardır. Bu üç şairin biri birilerinin şiirlerine nazireleri vardır. Çalışmamızda bir mecmuadan hareketle adı geçen şairlerin yazdıkları nazireleri ve nazirelerinin boyutları ele alınacaktır. Ayrıca Nev'î ve Muradî divanları üzerine yapılan çalışmalarda yer almayan kimi şiirler de ilk defa bu yazımızda kendisine yer bulacaktır.

Kaynaklar nazire kavramını geniş bir yelpazede değerlendirmektedirler. Aynı durum incelenen mecmuada da karşımıza çıkmıştır. Derleyen nazire gösterdiği metinlerin bu geniş yelpazenin neresine düştüğünü de okuyucu ile paylaşmak istedik. Bu amaçla nazire gösterilen şiirleri belli başlıklar altında işlemeyi uygun bulduk. Nazire yazan ve kendisine nazire yazılan şairleri belirterek zemin şiir ile nazirenin boyutlarını ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Nazire, Nevî, Bâkî, Muradî.

* Bu yazı 25-27 Kasım 2010 tarihlerinde VI. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Mine Mengi Adına)'nda sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş biçimidir.

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, El-mek: yaydemir@hotmail.com

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, El-mek: yaydemir@hotmail.com

JOINT MEŞK (EXERCISE) OF THREE FELLOWS: NAZİRE (MUTUAL IMITATION) OF NEV'Î, BÂKÎ AND MURADÎ

ABSTRACT

Mecmuas (anthologies) shed light on the history and development of literature and the literature itself and its reflection in the society. They are the mirrors of the common literary taste. We can gather from them lots of information and documents which are not visible in the history of literature.

Nazire (the art of becoming an expert through imitation) corresponds with *meşk* (exercise) in literature. *Meşk* is the leading tradition of the exercises that have played an important role in the training of a poet. Poets get familiar with all the styles of tradition and language thanks to *nazire*. Thanks to *nazire*, which seems to be a type of exercise, we can trace the poetic adventure of any poet as well as the steps of the development of poetry as a whole.

Bâkî and Nev'î lived in the same period, and they were two friends who underwent the same process of education, training and poetic adventure. In the period when they were fruitful in terms of poesy, Sultan Murat III was the king who proved to be capable of writing poems similar to divans. In addition, some poets who are not in the studies on the divans Nev'î and Muradî will find a place for themselves in this piece of writing for the first time.

The sources evaluate the term *nazire* in a large scale. The same situation is encountered in the magazine examined. We wanted to share to which part of this large array the texts that the editor used *nazire* fit. For this purpose, we found it appropriate to scrutinize the poems used as *nazire* under certain titles. We tried to put forward the dimensions of emulated poem and *nazire* by pointing out the poets who write *nazire* and the ones who are written *nazire* for.

Key Words: Mecmua, Nazire, Nevî, Bâkî, Muradî.

GİRİŞ

Mecmua

Mecmua, bir dönem süreli yayın anlamında kullanılmışsa da yazımızda derleme metinlerin bir araya getirildiği yazma eserler anlamındadır. Mecmuaları, farklı kıstasları merkeze alarak gruplamak mümkündür: İçerdiği metinlere, derleme amacına, tertip hususiyetlerine, yazıldıkları dillere, derlemeyi yapan veya kendisine derleme yapılan kişilere (Kılıç 2012: 80-96) göre bir tasnif olabileceği gibi, hedef kitle gözetilerek; farklı tarikatların müntesipleri tarafından tarikat mensuplarının ihtiyaçları için hazırlanan mecmualar, geniş halk kitlelerine hitap eden mecmualar, belli bir standardın üzerinde estetik zevki bulunan kimseler için hazırlanmış mecmualar, mürettibinin zevki için hazırlanmış mecmualar, sipariş üzerine hazırlanmış mecmualar, tematik mecmualar gibi bir gruplama da imkân dâhilindedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Mecmualar sadece edebiyat sahasında çalışan araştırmacıların değil, tarih, ilahiyat, sosyoloji, felsefe, coğrafya hatta tıp alanında çalışan araştırmacıların da yararlanması gereken eserlerdir. Mecmuaların her bir disiplinde araştırmacılara verdiği önemli mesajlar vardır. Edebiyat araştırmacısı için, edebiyat tarihine yazılı metin vermenin dışında edebiyatın oluşumuna, usulüne, gidişatına dair çıkarımlar yapmasına imkân verir.

“Mecmualar, edebiyat araştırmacısına, şairin şiir meşkinde takip ettiği yolu ve beğendiği ustalara ait ipuçları verir. Aynı zamanda şairin yolundan gitmiş ve edebî kişiliğini oluştururken kendisinden yararlanmış isimlere ait malzemeler de sunar. Mecmualar, isimleri ve şiirleri unutulmuş, kimi nedenlerle edebiyat tarihindeki yerini alamamış şairler için de birinci dereceden kaynaktır. Mecmuaların önemli işlevlerinden birisi de gerek nüsha eksikliğinden ve gerekse başka nedenler ile divan metnine girmemiş şiirleri içermesidir.” (Aydemir 2007: 135).

Mecmuaların bu tür katkıları yanında mecmua tertip eden kişinin genel birikiminin yetersizliği ve dikkatsiz tavrı okuyucuyu bazı yanlış yönlendirmelere de götürebilmektedir (Aydemir 2007: 133-34). Bu anlamda okuyucu veya araştırmacının ihtiyatlı olması gerekir. Yazımızda yararlandığımız mecmua 06 Mil. Yz.A.897 numaralı mecmua olup 310 sayfa tutarındadır. Bu mecmuanın 10-44. sayfaları arasında “Nev'î ve Bakî Divanı Müşterek ve Nazire Birer Gazel Söylemişlerdir” başlığı ile ağırlıklı olarak Nevî ve Bâkî'nin olmak üzere Muradî'nin şiirleri yer almıştır. Bu şiirler nazire bağlamında mecmuaya alınmıştır.

Nazire

Nazire, kelime anlamıyla “bir şeye benzemek üzere yapılan şey, örnek, karşılık, benzetilenle yapılan davranış, söz” gibi anlamlara gelir. Terim anlamında genel kanaat “Bir şairin şiirine aynı vezin, kafiye, redif ve konuda benzer şiir yazmaya denir” şeklindedir. Ancak nazire terimini konu edinen kaynaklarda nazirenin olmazsa olmazları için farklı değerlendirmeler vardır. Nazire için kimi kaynaklar “aynı vezin ve kafiye”yi şart koşarken (Köksal 2006: 14-15) kimileri “Bir şairin şiirine benzemek üzere söylenen şiir” (Köksal 2006: 13-14) şeklinde genel bir tanım yapar. Kimileri de kafiye ve redifin yanında muhtevaya dikkat çeker ve maksatta birlik ararken zıtlığı kabul etmez (Köksal 2006: 14-15). Hatta bazıları tanzir edilen şiir ile model şiirin konusunun aynı olmasının gerekmediği, nazire olması için vezin ve kafiyenin yeterli olduğu kanısını dile getirirler (Levend 1988: 71) Bir kısım kaynaklarda nazirenin “müsabaka yollu” (Köksal 2006: 13) olması istenir. Bir kısmında da muhteva birliği yanında ortak tabirler aranır (Köksal 2006: 20).

Nazire yazan şairin şekil olarak genellikle model şiirin nazım şekline uyduğu gözlenirse de bu kesin bir kural değildir. Gazel formunda yazılmış bir şiire kaside, kaside formunda yazılmış bir şiire murabba formunda yazılmış nazire örnekleri vardır (Köksal 2006: 21). Aynı şekilde model şiir ile ortaya çıkan nazire şiirin aruz kalıbının aynı olma zorunluluğu yoktur (Köksal 2006: 31-33). Keza nazire şiirin model şiir ile kafiye ve redif ortaklığının olması yaygın bir kabul ise de bunun dışında kalan azımsanamayacak örnek vardır (Köksal 2006: 33).

Turkish Studies

Edebiyatımızda hemen her şairin müracaat ettiği nazire, şairin şiir serüveninde vazgeçilmez bir merhale olarak görünmektedir. “Okuma, araştırma, inceleme gibi teorik çalışmaları tamamlayan şair, bundan sonra taklit ve nazire yoluyla şiir yazma becerisini geliştirir. Bu faaliyet bir çeşit şiir meşkidir” (Kurnaz 2007: 32). Nazirenin belirgin üç işlevi olduğunu söyleyen Cemâl Kurnaz, nazirenin ikinci işlevini meşk ile belli bir yetkinliğe erişen şairin kazandığı bu becerisini korumak ve geliştirmek olarak belirler. Bu beceriyi geliştirip korumanın yolunun da nazireden geçtiğini söyler (Kurnaz 2007: 40). Kurnaz, nazirenin üçüncü işlevini “Örnek olarak alınan anıt şiiri aşmaya yönelik, iddialı çalışmalar gerçekleştirilmek” olarak tanımlar (Kurnaz 2007: 45). Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan başarılı nazire, model alınan şairden bağımsız, kişisel üslubun egemen olduğu özgün bir manzumeye dönüşür (Kurnaz 2007: 52-53). Çok zaman tanınmış bir şairin şiirine nazire yazılsa ve model şiirin seviyesine ulaşmak amaçlansa da bir üstat tarafından pek tanınmamış bir şairin şiirine yazılmış örnekler de vardır. Buradaki amaç yeni yetişen şairi yüreklendirmek, onun değerini onaylamak anlamlarına gelir (Kurnaz 2007: 55).

Şiir ve şair değerlendirmeleri yapan tezkireler, bir gelenek hâline dönüşen nazirenin bir şairin yetişmesinde, belli bir seviyeye gelmesi ve gelişmesinde önemli roller üstlendiğini belirtirler (Kurnaz 2007: 55). Yazılan nazireler, nazire yazılan şiir ile nazire yazan şair arasındaki ilişki, edebiyat tarihi kaynaklarında çok da tanınmayan simalardan haberdar olma, bir bütün olarak edebiyat olgusunun takibi gibi birçok fonksiyon üstlenirler.

Bâkî-Nev'î-Muradî

Bâkî 1526/7 yılında İstanbul'da doğmuştur. Nev'î 1533/34 yılında Malkara'da doğmuştur. Her iki şair de medrese öğrenimini İstanbul'da aynı dönemde yapmışlardır. Devrin “Ahaveyn” lakaplı Karamanlı Ahmed ve Mehmed Efendilerden ders almışlardır. Ders arkadaşları arasında Üsküplü Vâlihî, Hoca Sadedin Efendi, Karamanlı Muhyiddin, Edirneli Mecdî ve Cevrî gibi sonradan şöhret bulacak şahsiyetler de vardır. Bâkî ve Nev'î kısa gidişler dışında meslek hayatlarının çoğunu İstanbul'da geçirmişler, ilmiye sınıfının değişik kademelerinde görev almışlardır (Sefercioğlu 2001: 1-2; Küçük 1988: 1-8). Nev'î 24 Haziran 1599'da (Sefercioğlu 2001: 1), Bâkî 7 Kasım 1600 tarihinde ölmüştür (Küçük 1988: 1-8). Aynı dönemlerde ve aynı yıllarda hayat sürmüş olan bu iki şairin zaman zaman birbirlerine kırgınlıkları olduğu; hicviye tarzında şiirlerinin bulunduğu, zaman zaman tebriklerinin yer aldığı (Ergun 1936: C. 2/705), birbirlerine nazireler yazdıkları (Ergun 1936: C. 2/708) bilinmektedir (Ergun 1936: C. 2/708). Hatta Nev'î'nin Bâkî'nin “Mevâhibülledünniye tercümesini” kendi el yazısı ile istinsah ettiği söylenir (Ergun 1936: C. 2/708). Sadettin Nüzhet Ergun, “Mâmâfih, bu iki şair arasında gördüğümüz zıddıyyetin nihayet rekabet hissinden doğduğunu kabul etmek lazımdır. Yoksa her ikisi de muhakkak ki birbirlerinin muvaffakiyetlerini gören iki büyük şair ve sanatkârdır. Hattâ Bâkî ile Nev'î divanlarında vezin ve kafiye itibarıyla bu iki şairin birbirlerine nazire olarak yazdıkları,

Sabr eyle dilâ derdini cânâna duyurma

Cân içre nihân eyle velî cânâna duyurma (Bâkî)

Meclisde öpüp la'lini rindâne duyurma

Turkish Studies

Ol hâleti ağzındaki dendâna duyurma (Nevî)

gibi epeyce manzumelere tesadüf edilir" (Ergun 1936: C. 2/708) der.

Muradî mahlası ile şiirler yazan III. Murad, Bâkî ve Nev'î'nin çağdaşı ve devrin padişahıdır. Zaman zaman problemler çıksa da her iki şair de Murad döneminde değişik görevlerde bulunmuşlardır. Bâkî önce 1564 ve 1586 yıllarında iki kez İstanbul kadılığına, birkaç ay sonra Anadolu Kazaskerliğine, kısa bir azilden sonra tekrar aynı göreve atanarak 1591 yılında Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir (Küçük 1988: 6-7). Bâkî 1582 yılında Mekke'de iken tercüme ettiği Mekke Tarihi'ni III. Murad'a takdim etmiş, Muradî'nin birçok şiirine nazire yazmıştır (Ergun 1936: C. 2/701-702). Nev'î de Sultan Murad döneminde müderrislikleri yanında Şehzade Mustafa'nın hocalığına (1590) kadar yükselmiş ve beş yıl süreyle bu görevde kalmıştır (Sefercioğlu 2001: 1).

NEV'Î, BÂKÎ VE MURADÎ'NİN NAZİRELEŞMELERİ

Nazire bahsinde ifade ettiğimiz gibi nazire teriminin geniş bir yelpazesi vardır. Bakî, Nev'î ve Muradî'nin bir mecmuadan hareketle ortaya koymaya çalıştığımız nazireleri bu yelpazenin genişliğine paralel örneklerle sahiptir. Çalışmamızda bu örnekler belli başlıklar hâlinde değerlendirilecektir. Örneklerin yazımında mevcut divan neşirleri ile mecmua arasında görülen nüsha farklarında tenkitli yayın olması hasebiyle neşirler esas alınmış, farklar da parantez içinde gösterilmiştir. Söz konusu mecmuada geçen şiirlerin büyük bir kısmının Nev'î'nin Bâkî'ye yazdığı nazirelerden oluştuğunu da burada ifade etmek gerekir.

1. Vezin, Kafiye ve İçerik Açısından Benzer Olup Ortak Mazmun ve Terkip Kullanılan Şiirler

Başarılı bir nazirenin ölçüsü, vezin, kafiye, muhteva ve ortak mazmunlara rağmen nazire yazan şairin kendi üslubunu hissettirebilmesidir. Bu başlık altında değerlendireceğimiz şiirler her ne kadar benzer mazmun ve terkip ortaklığı gösteriyorsa da hemen bütün örneklerde kişisel üslup kendisini hissettirmektedir. Mecmuada yer alan zemin şiir ve nazirelerin büyük kısmı bu gruba girer.

Aşağıya alınan iki manzumede vezin, kafiye, terkip ve mazmun ortaklıkları vardır. Muhteva açısından da ortaklıkları olan bir naziredir. Burada yek ahenk gazellerdeki gibi bir ortaklık beklemek doğru olmasa gerektir. Çünkü zemin şiir yek ahenk bir gazel örneği değildir. Dolayısıyla muhteva ortaklığının her beyitte birebir karşılığı beklenmemelidir. Eğer belirgin bir tezat durumu söz konusu değilse muhteva ortaklığına mani bir durum da yok demektir.

Bâkî Efendi (Mecmua 15-16; Küçük 1994: G.96)

Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

Şâm-ı firâkuñ âhiri subh-ı visâldür

Turkish Studies

Mihr-i münîri pertev-i nûr-ı cemâldür

*Âr itse tañ mı içmege bezm-i Cem içre câm
Her kim segân-ı kûyuñ ile hem-sifâldür*

*Bâr-ı gam-ı mahabbeti yüklenme ey göñül
Âhir (Zîrâ) tahammül etmeyesin ihtimâldür*

*Âdâb-ı bezm-i vuslatı pervânededen görüñ
Bülbül gibi degül durur ol ehl-i hâldür*

*Reşk itme 'ömr-i devlet-i dünyâyâ Bâkıyâ
Kim hâb-ı gaflet içre hemân bir hayâldür*

Nev'î (Mecmua s. 16; Tulum 1977: G.149)

*Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Hecr âhir oldu mevsim-i 'îd-i visâldür
Savm-ı visâli şer' buyurmuş vebâldür*

*Oldı bedende kan gibi sârî hevâ-yı mey
Fasl-ı bahâr irişdi dem-i i'tidâldür*

*Kâdî bu demde diñleye mi müdde'î sözün
Gül bezm-i meyde şâhid-i sâhib-cemâldür*

*Kaddüm hilâl-i rûze vü kaşı hilâl-i 'îd
Îd-i cemâle sünbül-i şeb-rengi dâldür*

*Nevmîd kılma Nev'î'yi vasluñ muhâl idüp
Bir vakt ola esirgeyesin ihtimâldür*

Mecmuadaki sırasına göre zemin şiir Bâkî'nindir. Bâkî'nin 1., 2. ve 3. beyitleri ile Nevî'nin 1., 2. ve 5. beyitleri kelime, terkip ve imaj ortaklıkları gösterir. Her iki şiirin ilk beyitleri hem imaj hem de kelime ve terkip ortaklığı açısından benzer özellikler taşır:

Şâm-ı firâkuñ âhiri subh-ı visâldür

Mihr-i münîri pertev-i nûr-ı cemâldür (Bâkî)

Hecr âhir oldı mevsim-i 'îd-i visâldür

Savm-ı visâli şer' buyurmuş vebâldür (Nevî)

Zemin şiirin ilk beytini “Ayrılık gecesinin sonu vuslat sabahıdır; aydınlık güneşi, cemali nurunun ışığıdır” şeklinde nesre dönüştürebiliriz. Nevî'nin beytini de “Ayrılık son buldu, vuslat bayramının zamanıdır; vuslat orucu tutmak şeran vebaldır” şeklinde anlamlandırabiliriz. Her iki beytin ilk mısralarında ayrılığın arkasından vuslat geldiği ifade edilmiştir. Ancak birisi bu durumu gecenin sona ermesi, sabahın gelişi ve güneş hayali ile verirken diğeri ayrılığın bitişi, bayramın gelişi, bayramda oruç tutulmasının yasak oluşu dolayısıyla vuslatın gerçekleşmesi hayali kurgusu ile vermiştir. Görüldüğü gibi şiirlerin birinci mısralarında “şâm-ı firâk- hecr, âhiri-âhir, subh-mevsim-i îd, visâldür-visâldür” paralellikleri vardır. Kelime kadrosu benzemekle birlikte aynı imajın özellikle ikinci mısraların desteğiyle farklı şekilde ifade edildiği, böylelikle kişisel üslubun belirgin hâle geldiği görülmektedir.

Şiirlerin ikinci beyitleri de benzerlik arz eder:

Âr itse tañ mı içmege bezm-i Cem içre câm

Her kim segân-ı kûyuñ ile hem-sifâldür(Bâkî)

Oldı bedende kan gibi sârî hevâ-yı mey

Fasl-ı bahâr irişdi dem-i i'tidâldür (Nevî)

Bu iki beytin ortaklığını sağlayan unsur şaraptır. Bâkî'nin beytini “Sevgilinin kûyunun itleriyle aynı çanağı paylaşan kimselerin Cem'in meclisinde şarap içmeğe ar etmeleri şaşılacak bir durum değildir”, Nevî'nin beytini de “Şarap arzusu bedende kan gibi sârî oldu; bahar mevsimi erişti, itidal zamanıdır” şeklinde anlamlandırabiliriz. Beyitlerin ikisinde de şarap merkezdedir. Ama kurgu farklıdır.

Bâkî'nin 3. beyti ile Nevî'nin 5. beyti hüküm ifade eden “etmeyesin ihtimâldür” ve “esirgeyesin ihtimâldür” kelime gruplarıyla ihtiyat vurgusu yaparlar. İlkinde muhatap gönüldür ve aşk gamını taşıyamama ihtimaline karşılık uyarılmıştır. İkincisinde ise muhatap sevgilidir. Sevgilinin âşığın vuslat ümidini hepten yok etmemesini, zayıf da olsa âşığını esirgeme ihtimalinin varlığını dile getirir:

Turkish Studies

*Bâr-ı gam-ı mahabbeti yüklenme ey gönül
Zîrâ tahammül etmeyesin ihtimâldür(Bâkî)*

*Nevmîd kılma Nevî'yi vasluñ muhâl idüp
Bir vakt ola esirgeyesin ihtimâldür(Nev'î)*

Aynı başlık altında değerlendirebileceğimiz diğer bir örnek yine Nevî'nin Bâkî'nin bir gazeline yazdığı naziredir. Zemin şiir 8 beyit, nazire şiir ise 5 beyittir. Mevcut divan neşrinde nazire olarak yazılan şiirin sadece ilk beyti vardır. 5 beyitlik bu nazirenin dört beyti zemin şiirle değişik açılardan benzerlik gösterir. Nevî'nin gazelinin birinci beyti Bâkî'nin gazelinin üçüncü beyti ile ortaklık taşır. Beyitlerin ikinci mısraları aynıdır. Gönlünü sevgilinin zülfüne kaptıran âşıkların tutkusu reyhan destesini bağlayan bir ip imajı ile verilmiştir. Birisinde fail gönül, diğerinde candır:

*Göñlin o zülfe beste kılan cân-ı nâ-tevân
Ol riştedür ki deste-i reyhâne sarmaşur (Bâkî)*

*Cânum kemend-i kâkül-i cânâna şarmaşur
Bir riştedür ki deste-i reyhâna şarmaşur(Nev'î)*

Nevî'nin üçüncü beyti Bâkî'nin dördüncü beyti ile benzerdir. Her iki beytin kurgusunda örnek olarak gösterilen, tarak ve tarağın karışıklığı giderme, düğümü çözme özelliğidir. Birisinde gamı şerh edememe diğerinde ise düğümü çözememe durumu söz konusudur:

*Zülfüñ gamını şerh idemez bî-hüşân-ı 'aşk
Mânend-i şâne dilleri mestâne sarmaşur (Bâkî)*

*Cân riştesinde reşk ile biñ ukde bulunur
Şâne kaçan ki zülf-i perîşâna sarmaşur (Nev'î)*

Nevî'nin dördüncü beyti Bâkî'nin sekizinci beyti ile yakınlık gösterir. Bâkî'nin beytinde sineye çekilen kılıç sade yüzlü üryan bir dilberin sarılması benzetmesiyle, Nevî'nin beytinde canın sineye gelen okla ilgisi, okla temren arasındaki benzerlikle kurgulanmıştır. Ama her ikisinde de ortak olan sevgiliden gelen yaralayıcı bir hareketin âşık tarafından hüsnü kabulde değerlendirilmesidir:

*Pehlûya çekse tîguñı Bâkî safâ bulur
San sâde-rûy dil-ber-i 'uryâne sarmaşur (Bâkî)*

Turkish Studies

*Cânum okuñdan ayrılamaz gelse sîneye
Mânend-i rişte kim bün-i peykâne sarmaşur (Nev'î)*

Nev'î'nin son beyti Bâkî'nin yedinci beyti ile benzerdir. Serviye sarmaşan bitki imajı beyitlerin ortaklığını sağlar. Bâkî'nin beytinde serviye sarmaşan yâsemin, Nev'î'nin beytinde ise sarmaşıktır. Bâkî'de boylu boslu sevgilinin yasemin kokulu zülfü, salınan serviye sarmaşan yasemine benzetilmiştir. Nev'î'de sarmaşık gibi, servi boylu sevgilinin beline dolanan âşık imajı vardır:

*Ol kâmet üzre zülf-i semen-bûya beñzedi
Şol yâsemen ki serv-i hırâmâne sarmaşur (Bâkî)*

*Nev'î tolaş miyânına var sarmaşık gibi
Âşık olan o serv-i hırâmâna sarmaşur (Nev'î)*

Bu nazirede ilk örnekteki gibi kişisel üslup çok belirgin değildir. Sanki şair şiir serüveninin *taklit ve nazire yoluyla şiir yazma aşamasını* gerçekleştirmekte, *bir çeşit şiir meşki*" (Kurnaz 2007: 32) yapmaktadır.

Bâkî Efendi (Mecmua 16-17; Küçük 1994: G.47)

*Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Zülfüñ ki târ-ı eşk-i firâvâna sarmaşur
Sünböldür ol ki rişte-i bârâna sarmaşur*

*Hoş geldüñ ey nesîm-i sabâ merhabâ diyü
Bâd-ı bahâra turra-i cânâne sarmaşur*

*Göñlin o zülfe beste kılan cân-ı nâ-tevân
Ol riştedür ki deste-i reyhâna sarmaşur*

*Zülfüñ gamını vasf (şerh) idemez bî-hüşân-ı 'aşk
Mânend-i şâne dilleri mestâne sarmaşur*

Meydân-ı 'aşk içinde ölümden kaçan kaçar
Dîvâne dil ki merg ile hasmâne sarmaşur

Âhum yili çıkardı sipihri havâlara
Mânend-i gird-bâd ki 'ummâna sarmaşur (-Mec)

Ol kâmet üzre zülf-i semen-bûya beñzedi
Şol yâsemen ki serv-i hırâmâna sarmaşur

Pehlûya çekse tîguñi Bâkî safâ bulur
San sâde-rûy dil-ber-i 'uryâna sarmaşur

(Mecmua s. 17; Tulum 1977: mfr. 17. Divan neşrinde sadece ilk beyit yer almıştır)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Cânum kemend-i kâkül-i cânâna şarmaşur
Bir riştedür ki deste-i reyhâna şarmaşur

Dil murgı dâm-ı zülfine sarmaşmış şöyle kim
Dûd-ı siyâh şem'ile pervâne sarmaşur

Cân riştesinde reşk ile biñ ukde bulunur
Şâne kaçan ki zülf-i perîşâna sarmaşur

Cânum okuñdan ayrılamaz gelse sîneye
Mânend-i rişte kim bün-i peykâna sarmaşur
Nev'î tolaş miyânına var sarmaşık gibi
Âşık olan o serv-i hırâmâna sarmaşur

Bu başlık altındaki diğer örneğimiz de Nev'î'nin Bâkî'nin bir gazeline naziresidir. Her iki şiir de 7 beyitlidir. Şiirlerin vezin, kafiye ve konu ortaklığı yanında çok sayıda imaj, kelime ve terkip benzerliği vardır. Bâkî'nin birinci beytinde bayram sultanı için gül bahçesine zümrütten bir taht kurulmuştur. Nev'î'nin matlaında ise çemene zümrütten bir

döşek serilmiş ve nazm ehlinin gazel demesi için taze bir zemin oluşmuştur. Her ikisinde de baharın gelişi ve kurulan meclis imajı benzer kelimelerle ifade edilmiştir:

Gülşende kurdılar yine taht-ı zümürrüdîn

Sultân-ı 'îd güller ile oldı hem-nişîn (Bâkî)

Oldı çemende şimdi bisât-ı zümürrüdîn

Nazm ehline gazel dimege tâze bir zemîn (Nev'î)

Gazellerin ikinci beyitleri Allah'ın âleme verdiği süsleme ile Çinli nakkaş Mânî ve yaptığı resimlerin karşılaştırılmasını merkeze alan bir kurguya sahiptir. Bâkî'nin beytinde Sun nakkaşının âlemi süslemesine Çin'in resimlerle dolu kitabı hayrette kalmıştır. Nev'î'nin beytinde ise Sun perverdigarının yazdığı işret sofrasını Çin nakşının nakkaşı resim ile tasvir bile edemez:

Bir zînet itdi 'âlemi nakkâş-ı Sun' kim

Hayretde kaldı nakşına sûret-nigâr-ı Çîn (Bâkî)

Yazdı simât-ı 'işreti perverdigâr-ı Sun'

Bir resm ile ki yazmaya nakkâş-ı nakş-ı Çîn (Nev'î)

Bâkî'nin dördüncü beyti ile Nev'î'nin üçüncü beyitleri seher yelinin yasemin yaprağını yere doğru yatırması realitesinden hareketle kurgulanmıştır:

Şükr-i Hudâya başın açar lâle-i çemen

Rûy-ı niyâzı hâke sürer berg-i yâsemîn (Bâkî)

Yıprakdan esdi bâd-ı seher lâle-zârda*

Kodı aşaga yelkenini berg-i yâsemîn (Nev'î)

İki şiirin altıncı beyitleri de ömrün kısalığına ve insanın faniliğine işaret eder. Beyitlerde meltem rüzgârı yanında "nazenin" olarak tanımlanan ömür de "ömr-i nâzenîn" terkiibiyle ortaktır. Bâkî, beytinde ömrün imkânsız bir hayalde, gaflet içerisinde baharda esen meltem rüzgârı gibi esip geçtiğini ifade eder. Nev'î, bahçenin yeni gelininin sonbahar nakşından örnek aldığını, nazlı ömrün de yokluğa varacağını bildiğini söyler:

Bir hâb-ı gaflet içre hayâl-i muhâlde

* "yıprakdan" biçiminde okuduğumuz kelimenin "yaprakdan" okunması da mümkündür. Nitekim Divan neşrinde de böyle okunmuştur. "Berg-i yâsemîn" ile de tenasüp oluşturur. Ancak "yıprak" kelimesinin "açık, yayvan; çabuk, kıvrak; zayıf, güçsüz" anlamları dikkate alındığında "yıprakdan esdi" biçiminde okumanın daha doğru olacağı kanaatine vardık.

Geçdi nesîm-i subh gibi 'ömr-i nâzenîn (Bâkî)

*Nakş-ı hazândan örnek alup nev-'arûs-ı bâg
Bildi fenâya varacagın 'ömr-i nâzenîn (Nev'î)*

Bâkî (Mecmua s. 31; Küçük 1994: G.452)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

*Gülşende kurdılar yine taht-ı zümürürüdîn
Sultân-ı 'îd güller ile oldı hem-nişîn*

*Bir zînet itdi 'âlemi nakkâş-ı Sun' kim
Hayretde kaldı nakşına sûret-nigâr-ı Çîn*

*Bir tarh (levh) saldı safha-i dehr-i dü-rence kim
Eşkâl-i Cemle nakş (nakş-ı Cemle) görindi zamân zemîn*

*Şükr-i Hudâya başın açar lâle-i çemen
Rûy-ı niyâzı hâke sürer berg-i yâsemîn*

*Uyhu gözine girmez ider sûz-ı derd (sûz u derd) ile
Vakt-i seherde murg-ı çemen nâle-i hazîn*

*Bir hâb-ı gaflet içre hayâl-i muhâlde
Geçdi nesîm-i subh gibi 'ömr-i nâzenîn*

*Bülbül edâ-yı medh-i gül ü gülsitân ider
Bâkî du'â-yı devlet-i sultân-ı pâk-dîn*

Nev'î (Mecmua s. 31-32; Tulum 1977: G.371)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

*Oldı çemende şimdi bisât-ı zümürürüdîn
Nazm ehline gazel dimege tâze bir zemîn*

Turkish Studies

*Yazdı simât-ı 'işreti perverdigâr-ı Sun'
Bir resm ile ki yazmaya nakkâş-ı nakş-ı Çîn*

*Yıpraktan esdi bâd-ı seher lâle-zârda
Kodi aşaga yelkenini berg-i yâsemîn*

*Ser-sebz ü hurrem itdi nişîmenleri sabâ
Sa'y it getürmege ele bir yâr-i hem-nişîn*

*Ferş-i çemende her biri zer yasadanup yatur
Kıldı hazân gedâları Kârûn ile karîn*

*Nakş-ı hazândan örnek alup nev-'arûs-ı bâg
Bildi fenâyâ varacagın 'ömr-i nâzenîn*

*Vuslat müyesser olmadı elde yesâr yok
Nev'î şarâb-ı nâba n'lo eylese yemîn*

2. Ortak Mazmun ve Terkip İçermeyen Vezin, Kafiye ve İçerik Açısından Benzer Şiirler

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz örnek sayısı ortak mazmun ve terkip içeren örnekler kadar olmasa da diğer başlıklara göre daha fazla şiir ihtiva eder. Bu örneklerde kişisel üslup oturmuş, vezin ve kafiye yanında muhteva ve kurgu ortaklıkları olsa da ortak terkip ve mazmun yok denecek kadar azalmıştır. Aşağıya alınan metinlerin ilki Bâkî'ye aittir ve zemin şiirdir. İkincisi de Nev'î'ye ait olup naziredir. Muhtevada bir tezatlık yoktur. Vezin ve kafiye ortaklığı vardır.

Bâkî (Mecmua s. 28; Küçük 1994: G.362)

*Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Cânân odur ki meyl ide anı görünce cân
Esbâb-ı hüsnî hûb ola ammâ be-şart-ı ân*

*Cânâ metâ'-ı mihrüñe dil müşterî iken
Olmamış idi 'aşk iline kârvân revân*

*Mihmân olunca derd ü gamuñ dilde mâ-hazar
İki enâr dâneledi çeşm-i hûn-feşân*

*Ceng itmege sitâre-i bahtumla eyledüm
Bu âh-ı pür-şirârımı bir tîg-i zer-nişân*

*A'dâya baş egdüremez kimse Bâkıyâ
Şemşîr gibi olmayıcak ser-be-ser zebân*

Nev'î (Mecmua s. 28 metin ve derkenar; Tulum 1977: G.379)

*Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Çıkdukda çâh-ı sînedey kaşları kemân
Cân-ı za'ife oklaruñı eyle nerdübân*

*Rihlet güninde derdüñi dilden ayırma kim
Azm-i sefer kılanlara lâzımdur armagan*

*Biz kim semâ-yı dilde tecerrüd hümâsıyuz
İrmez meşâm-ı cânumuza bûy-i üstühân*

*Çün kim dimâga şemme-i 'irfân irişmeye
Berg-i piyâz ile bir olur bûy-i gülsitân*

*Nev'î'nüñ oldı sen gül-i nâ-reste şevkine
Erbâb-ı 'ışka her sözi bir tâze dâstân*

Aynı çerçevedeki ikinci örneğimiz yine Nev'î'nin Bâkî'yi tanziridir. Aynı vezin ve kafiyede yazılan şiirlerin her ikisi de methiye tarzında olup aynı padişaha yazılmıştır. Kaside nazım şeklinin bütün özelliklerini gösterir. Şiirlerin başlıklarından anlaşılacağı gibi ilki Şirvan Fethi dolayısıyla diğeri de Şehzade Mustafa'ya hoca tayin edilmesi vesilesiyle Sultan Murad'a yazılmış birer methiyedir.

Harfû'l-Yâ Bâkî Efendi Berây-ı Feth-i Şirvan (Mecmua s. 27-28; Küçük 1994: G.546)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Bi-hamdi'llah ki yârî kıldı ferr-i baht-ı sultânî
Müyesser eyledi Bârî Ta'âlâ feth-i Şirvânî

İrişdi nev-be-nev nusret o mansûr oldu her nevbet
Muzaffer eyledi şâh-ı cihâmî fazl-ı Rabbânî

Şehenşâh-ı felek-mesned şeh ü şeh-zâde ced-ber-ced
Murâd ibni Selîm ibni Süleymân Hân-ı 'Osmânî

Buyur kem-ter kuluñ şâhum irişsün Çîn ü Mâçîne
Açup iklîm-i Türkistânî alsun taht-ı Hâkânî

Tırâş itdi ser-i a'dâyı bir bir tîg-i bürrânî
Atañ feth itdi kürsiyy-i bilâd-ı Berberistânî

Gubâr-ı na'l-i esbin dîde-i a'dâya kühl itdi
Ne Tebrîzin (Şirvânî) kodı ceddüñ ne Kazvîn ü Sıfâhânî

Esâs-ı mülki muhkem kıl kıbâb-ı kadri müstahkem
Binâ-yı bahtunâ (kadrüñe) lâzımdur alsunlar Horâsânî

Du'âsı Bâkî-i üftâdenüñ ol kim kıyâm itsün
Felekler sakfî turdukça binâ-yı 'ömrüñ erkânî

Çerâğ-ı kevkeb-i bahtuñ güneşden tâbnâk olmuş (olsun)
Felekden ser-firâz olsun sarây-ı kadrüñ eyvânî (erkânî)

Nev'î (Mecmua s. 39-40; Tulum 1977: XLVII Divan neşrinde "Şehzade Sultân Mustafâ'ya Hâce Olduklarında Sultan Murâd'a Virmişler" başlığı vardır)

*Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
İdüp bir noktunuñ remzinde 'âciz biñ suhan-dâni
Elifden başladur mîm-i femüñ erbâb-ı 'irfânı
Ne bilsün râz-ı vahdet nüktesin (sırrını) öğrenmeyen âdem
Makâm-ı "'alleme'l-esmâ" da sırr-ı 'ilm-i Sübhânı*

*Sebak-dâş oldı dil fenn-i gamuñda Kays-ile ammâ
Verâ-yı 'akl imiş tavr-ı mahabbet bilmedük anı*

*Sıfâtuñ söyleyüp (söylesün) iller neden meftûn olur diller (âdem)
Cemâlün kim görür evvel senüñ iy Yûsuf-ı sâni*

*Mu'allim saña iy gönül ne sihr öğretti kim olduñ
Sezâ-yı iltifât-ı pâdişâh-ı milk-i 'Osmânî*

*Esâs-ı dîn ü devlet şehriyâr-ı ma'nî vü sûret
Güzîn-i milk ü millet nûr-ı hikmet sun'-i Yezdânî*

*Revâdur meclisinde kâse-lis olsa eğer Fagfûr
Binâ-yı kasruña lâyıq ecîr olsa Leh'ün bâni*

*Sipâh u leşkerinüñ kemleri (kemteri) şâh-ı 'Acem Tatar
Niçe Dârâ vü Keyhusrev mutî'-i kahr u fermânı*

*Meseldür söylenür yañlış döner Bagdâd'dan dirler
N'ola kılta hidâyet baña necm-i re'y-i (rây-ı) rahşânı*

*Bu deñlü gevher-i ma'nâyı beslerdüm bi-hamdi'llah
Dür-i yek-dâneyi buldum açıldı gevherüñ kânı*

İlâhî şâh-ı ömrin sen Bülent (ser-bülend) it şâh-ı devrânüñ

Turkish Studies

Yürüsün devleti tursun kad-i serv-i hırâmânı

İlâhî eyle her bir meyvesin bir nahl-i ber-hurdâr

Hemîşe cûybâr-ı (çeşmesâr-ı) feyz-i cûduñ (fazluñ) beslesün anı

3. Ortak Mazmun ve Terkip İçermeyen, Vezin ve Kafiye Açısından Benzer, Nakîze Özelliği Taşımayan Şiirler

Bu başlık altında vereceğimiz örneklerde konu ortaklığı yoktur ama bir nakize de söz konusu değildir. Vezin ve kafiye ortaktır. Kişisel üslup son derece belirgindir.

Bâkî Efendi (Mecmua s. 43; Küçük 1994: G.497)

Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

Esirgemek gerege 'âşık-ı dil-efkârı

Ale'l-husûs ki bir bî-vefâ ola yâri

Gönüllerini cihân halkınuñ seniñ 'aşkuñ

Akıtdı kendüye deryâ niteki enhârı

Ne derd-i 'aşkı bilürsin ne mihnet-i hecri

Hey âfet-i dil ü cân kadr-i hüsnî bil bâri

Çemende jâle durur sanma bülbül-i şeydâ

Suladı eşk ile sahn-ı sarây-ı gülzârı

Hemîşe kâmet-i bâlâñı vasf ider Bâkî

Bülend-mertebe olsa 'aceb mi eş'ârı

Nev'î Efendi (Mecmua s. 43 derkenar; Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır)

Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

N'ola kıyâmete beñzer disem kad-i yâri

Kıyâmetüñ görünür âfitâb-ı ruhsârı

*Açıl nerimle hicâb itme ey gül-i cennet
Cemâlünü görelüm eyle arz-ı dîdârı*

*Zamân-ı va 'de-i vasla ömür vefâ itmez
Yetiş bu âşık-ı bî-çâre ömrümüñ vârı*

*Asılmağ oluridi dâr-ı aşka biñ Mansûr
Zamâne dilberinüñ olsa bir vefâdârı*

*Hevâ-yı aşk eseri var meger ki Nev'ide
Açıldı perde-i rûzı bilindi esrârı*

Aşağıdaki zemin şiir ve nazirede de vezin ve kafiye ortaktır. Nakize değildir. Konu farklıdır. Bâkî'nin şiirine göre Nev'î'nin naziresi tasavvufî öğelerin ağır bastığı bir şiirdir. Kişisel üslup belirgindir.

Bâkî (Mecmua s. 17; Küçük 1994: G.149)

*Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Ne la 'l-i kâna mâ 'il 'aşk eri ne tâlib-i zerdür
Sirişk-i âl ü rûy-ı zerd aña hoş zîb ü zîverdür*

*Gamuñdan nevbet-i âh u figân u zâra kudret yok
Çemende bülbül-i şûrîde şimdi başka mehterdür*

*Rakîb âzâr ider yâr ışiginde eylesem secde
Yüzüme yapışur gûyâ gubâr-ı kûy-ı dil-berdür*

*İzüñ tozına urmuş rûy-ı zerdin 'âşık-ı şeydâ
Fenâ ehli katında hâk ü zer ya 'nî ber-â-berdür*

*Şikest eyleser nâ-dân sözlerüñ gam çekme ey Bâkî
Yine ehl-i basîret tûtüyâ eyler bu cevherdür*

Nev'î (Mec'mua 17-18. Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır)

Turkish Studies

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Benüm aşk-ı dilâvîzüm aceb pâkîze gevherdür
İşin tâliblerüñ altûn ider iksîr-i ekberdür

Vücûdum var disem yokdur şühûdum var disem vardur
Yoğum vârum lisân-ı gaybdan sorana muzmerdür

Tecellî nûrını sende nice izhâr ider zâhid
Şeb-i târ içre tâli' peyker-i mâh-ı münevverdür
Nite pâkîze gevher ma'rifet iksîrine mazhar
Süleymân gibi bahr u ber murâdına musahhardur

Göge çıkmağa bir sûzen Mesîhâne olup hâyil
Aña bir kıl kadar kayd olmaya âlem aceb yirdür

Yoğı var eyleyen tashîfile ismin komuş Nev'î
Eger keyfiyyet-i hâlin sorarsañ hâk-i kemterdür

Vücûdı iltifâtundan bulur ma'dûm zâtîdur
Safâ-yı âb-ı lutfuñdan alur hâk-i mükedderdür

4. Sadece Kafiye Benzerliği ile Nazire Gösterilen Şiirler

Mecmuada bu başlık altına giren tek bir örnek yer almaktadır. Zemin şiir Nev'î'ye, nazire Bâkî'ye aittir. Bâkî'nin nazire gösterilen şiirinden sonra Nev'î'nin bu şiiri tanziri olarak gösterilen aynı vezin ve kafiyede bir başka manzume daha vardır. Bu durum bir taraflıyla farklı vezinde ama aynı kafiyede nazire gösterilen şiirin nazireliğine şüpheyle bakmayı gerektirirken diğer taraftan zemin şiirin seviyesinde bir nazireye de tanzir edilen şair tarafından takdir göstergesi veya dostluk gereği nazire yazılabildiğini de düşündürmektedir.

(Mecmua s.11; Tulum 1977: G.2)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Gelse hevâ-yı gönlüme la'lüñ virür safâ
Keyfiyyetin şarâbuñ egerçi bozar hava

Güftâr-ı ratb u yâbisi harc itme ey tabîb
Ölmekden özge derd ü gam-ı 'ıška yok devâ

Geh râst tutdı sâgarı geh kec o Türk-i mest
İtdürdi cilve şâh-ı güle sanasın sabâ

Bârid söziyle 'âşka virmez elem rakîb
N'eyler cüvân olan kişiye şiddet-i şitâ

Kadr ü şerefde itmeye hurşide ser-fürû
Bir gice bâlişin o şehüñ yasdanan gedâ
Almaz dehâna ma'nî-i hâyîde ehl-i dil
Teşbîh kılma la'lini halvâya Nev'iyâ

(Mecmua s.11; Küçük 1994: G.8)

Fâîlâtün Fâîlâtün Fâîlâtün Fâîlün
Gün yüzün nev-rûzda 'arz eyledi ol meh-likâ
Mihr altûn kaplu bir âyîne virdi rû-nümâ

Leblerin yâd eyledi yâruñ lisân-ı hâl ile
Kıldı bir şîrîn hikâyet gonca-i rengîn-edâ

Gûş tutsa şâh-ı gül çıksa libâs-ı âl ile
Kıssa-ı rengîne başlar lâle-i la'lîn-kabâ

Nev-bahârün nakşını bir savt-ı rengîn bagladı
Başladı sâz u nevâyâ bülbül-i destân-serâ

Göklere irdi yine gül-bang-i mürg-ı hoş-nevâ
Sahn-ı gülşen gördi bir a'lâ makâm-ı dil-güşâ

Turkish Studies

Micmer-i gülde nesîm-i subh-gâhı 'ûd-sûz

Safha-i gül-zârda bâd-ı bahârî 'itr-sâ

Gonca-veş câm-ı dil-i Bâkîyi pür-hûn itdiler

Dem-be-dem zârî kılur gül-zâr-ı bezmüñden cüdâ

5. Vezin ve Kafiye Benzerliği Yanında Nakize Sayılabilecek Şiirler

Mecmuada bu gruba girebilecek tek örnek vardır. Zemin şiir Bâkî'ye, nazire/nakize Nev'î'ye aittir. Vezin ve kafiye ortaklığı dışında benzerlik yoktur. Hatta nakize bile sayılabilir. Bâkî'nin gazelinde konu bahar, Nev'î'nin gazelinde ise kıştır.

Bâkî (Mecmua s. 27-28; Küçük 1994: G.331)

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

Eyledi müjde-i gül bülbüli (dilleri) şâd u hurrem

Goncanun gönli açıldı güle düşdi şeb-nem

'Âlemüñ n'eyleyeyin bâg u bahârın sensüz

Bana sen ruhları gül-zâr ile hoşdur 'âlem

Var ise tâzeledi bâg-ı nihâl-i emelin

Reşhât-ı kalem-i hazret-i sultân-ı kerem

Dâne-i hâline bak cennet-i ruhsârında

Nice sabr eylesün Allâhı seversen âdem

Dil-i şûrîdeye kıl pend ü nasîhat geh geh

Nefesün gelsün eyâ soft-i nâsîh dem dem

Âb-dâr olsa n'ola mîve-i şî'r-i Bâkî

Urmadı kimse bu bâg içre dahi böyle kalem

Nev'î (Mecmua s. 28; Tulum 1977: G.311)

Turkish Studies

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün
Urdu çün bâd-ı hevâ sarsar-ı sermâdan dem
Dem-i a'dâ gibi serd oldı cihân bağladı gam

Levh-i dilden kazıyup sûret-i mihri gerdûn
Yine döndürdi yüzün halka ider cevri ü sitem

Harekâtı güneşüñ gökde şitâb ile bu kim
Germ olup çekmeye sermâ-yı şitâ ile elem

Götürüp mihr-i felek bezm-i cihândan kopuzı
Başladı çalmaga şeştâ yine halk-ı 'âlem

Tîga döndi yine buz pâreleri hiddet ile
Câm için kış yaragın görmeli Nev'î âdem

6. Vezin ve Redif Farklı Olduğu Halde Ortak Kafiye, İçerik, Mazmun ve Terkip Açısından Benzer Şiirler

Mecmuada bu gruba giren örnek sayısı da tektir. Ayrı vezin ve rediftedir. Ancak her iki şiirin imaj ortaklıkları çoktur. Birçok ortak kelime ve terkip de vardır. Buna rağmen kişisel üslup belirgindir. Zemin şiir Bâkî'nin, nazire gösterilen şiir ise Nev'î'nindir. Model şiirin redifi "kulak çeker", nazire şiirin redifi ise "kulak çekti"dir. Her iki şiirin kafiyesi de "â"dır. Nev'î'nin ilk beyti Bâkî'nin 6. beyti ile derya imajı etrafında birleşir. Özellikle Bâkî'nin ikinci mısraı Nev'î'nin birinci mısraı ile kelime ve terkip açısından benzerdir. Ancak Bâkî'de derya, gözyaşı denizine kulak çeker, Nev'î'de ise deryâ, gözyaşı selinin sadasına kulak çekmiştir:

Keşfide bâd-bân u su içre sadef degül
Emvâc-ı bahr-i eşküme deryâ kulak çeker (Bâkî)

Sadâ-yı seyl-i eşküm gûş idüp deryâ kulak çekdi
Dil-i deryâ-keşâna zevrak-ı sahbâ kulak çekdi (Nev'î)

İki şiir arasındaki bir başka ortak beyit Bâkî'nin ilk beyti ile Nev'î'nin ikinci beytidir. İki beyitte de ortak olan hilal şeklindeki ayın gökyüzündeki görüntüsüdür. Zemin şiirde sevgilinin kaşı ile hilal arasındaki benzerlik kulak çekmek olarak değerlendirilmiştir. Nazire şiirde ise sevgilinin ayak izini gören yeni ay kulak çekmiş olarak düşünülmüştür:

Kaşuñ añılsa gur-re-i garrâ kulak çeker

Turkish Studies

Hakkâ budur ki hüsnüñe dünyâ kulak çeker (Bâkî)

Zemîne na'lçeñ resmi şu deñlü zîb ü fer virdi

Felekde mâh-ı nev ey şâhid-i zîbâ kulak çekdi (Nev'î)

İki şiir arasındaki bir diğer ortaklık da mahlas beyitlerindedir. Bâkî'nin adı anılsa bütün dostları kulak çeker, Nev'î'nin inciye benzer şiiri sevgiliye arz edilince sevgili onu kulağına takar/kulak çeker. Her iki beyitte de beğeni söz konusudur:

Bâkî kayırmaz olsalar a'dâ zebân-dırâz

Aduñ añılsa cümle ehibbâ kulak çeker (Bâkî)

Dür-i elfâz-ı Nev'î 'arz olındı gûş-ı cânâna

Takup sem'-i kabûle ol gül-i ra'nâ kulak çekdi (Nev'î)

Bâkî Efendi (Mecmua s. 44 derkenar; Küçük 1994: G.153)

Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

Kaşuñ añılsa gur-re-i garrâ kulak çeker

Hakkâ budur ki hüsnüñe dünyâ kulak çeker

Mâh-ı 'alem ki menzili evc-i hevâdadur

Reftâra gelse ol kad-i bâlâ kulak çeker

Sahn-ı çemende subh-dem açıldığı bu kim

Hüsnüñ güline gonca-i ra'nâ kulak çeker

Tâk-ı felekde hâle degüldür o meh-veşüñ

Mihr-i ruhına çarh-ı mu'allâ kulak çeker

Şemşîr-i dest-i kahruña Cemşîd baş eger

Na'l-i semend-i 'azmüne Dârâ kulak çeker

Keşîde bâd-bân u su içre sadeğ degül

Turkish Studies

Emvâc-ı bahr-i eşküme derya kulak çeker

Bâkî kayırmaz olsalar a'dâ zebân-dırâz

Aduñ añılsa cümle ehibbâ kulak çeker

Nev'î Efendi (Mecmua s. 44 derkenar; Tulum 1977: G.474)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Sadâ-yı seyl-i eşküm gûş idüp deryâ kulak çekdi

Dil-i deryâ-keşâna zevrak-ı sahbâ kulak çekdi

Zemîne na'lçeñ resmi şu deñlü zîb ü fer virdi

Felekde mâh-ı nev ey şâhid-i zîbâ kulak çekdi

Nişân itmişdi hâke sanma (sanma hâke) pâ-y-i üstür-i Leylâ

Görüp hâlât-ı Kays'ı dest ile sahrâ kulak çekdi

Hat-ı müşgîniñe cânâ benefşe ser-fürû itdi

Benâgûşuñda gördi sünbülün tugrâ kulak çekdi

Dür-i elfâz-ı Nev'î 'arz olındı gûş-ı cânâna

Takup sem'-i kabûle ol gül-i ra'nâ kulak çekdi

KİMDEM KİM(LER)E NAZİRE

Bâkî'nin Nev'î'ye Naziresi

Mecmuada yer alan şiirlerin büyük bir kısmı Nev'î'nin Bâkî'ye nazireleri olarak görünmektedir. Bunun tek istisnası farklı vezinde ama aynı kafiyede yazılan Nev'î'nin:

Gelse hevâ-yı göñlüme la'lüñ virür safâ

Keyfiyyetin şarâbuñ egerçi bozar havâ

matlalı gazeline Bâkî'nin:

Gün yüzün nev-rûzda 'arz eyledi ol meh-likâ

Mihr altûn kaplu bir âyîne virdi rû-nümâ

matlalı gazelidir.

Nev'î'nin Bâkî'ye Nazireleri

Nev'î'nin Bâkî'ye naziresi olarak mecmuada yer alan şiirlerden sadece iki örneğini buraya alıyoruz. Bu örneklerden ilkinde kelime ve mazmun ortaklığı ve söyleyiş benzerlikleri vardır. Bâkî'nin ikinci beyti ile Nev'î'nin ilk beyti; Bâkî'nin birinci beyti ile Nev'î'nin üçüncü beyti; Bâkî'nin beşinci beyti ile Nev'î'nin ikinci beyti değişik açılardan birbirini çağırır:

Bâkî Efendi (Mecmua s. 19; Küçük 1994: G.195)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Dilâ bezm-i cihânda kimse âhır pâ-y-dâr olmaz

Müdâm elden koma ayagı fırsat ber-karâr olmaz

Sakın Mecnûnı sanmañ ehl-i 'aşkuñ ihtiyâridur

Güzel sevmekde zîrâ kimseye hîç ihtiyâr olmaz

Kenâr itsem diyen ol gevheri ka'r-ı yem-i gamdan

Kenâra çıkmasun hergiz ki gevher der-kenâr olmaz

Ne kanlar ağların hecrinde yâruñ derd-i fûrkatden

'Aceb bir dem mi vardur çeşm-i pür-hûn eşk-bâr olmaz

Ol âhûyı saña sayd ola sanma iltiyâmından

Öñüñce kaçar ammâ Bâkiyâ âhır şikâr olmaz

Nev'î Efendi (Mecmua s. 19; Tulum 1977: G.179)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Elinde gerçi kim 'âşıklarunñ sabr u karâr olmaz

Bihamdi'llah güzellik ehl-i hüsne pâydâr olmaz

Ne kadr-i hüsni fehm eyler ne derd-i hâlet-i 'ışkı

Dirîgâ sîm-tenler n'eyleyem sâhib- 'ayâr olmaz

'Acebdür her hazânuñ bir bahârı irişür âhır

Güzellik bâgınuñ ammâ (hergiz) hazânına bahâr olmaz

Turkish Studies

*Didüm 'akl ile sabrum gitdi benden saña yâr oldı
Didi dîvânesin sen ehl-i 'ışkuñ 'aklı yâr olmaz*

*Nice bir Nev'î'ye kûh-ı (râh-ı) gamuñda nâ-murâd olmak
Yürü var olmaz ey şîrîn-dehen lâle- 'izâr olmaz*

İkinci örnekte ise vezin ve kafiye ortaklığı dışında benzerlik yoktur. Kişisel üslup belirgindir. Nev'î'nin şiiri mevcut divan neşrinde yoktur.

Bâkî (Mecmua s. 25; Küçük 1994: G.291)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

*Sahrâlara düşerse n'ola nâfe-i gazâl
Sevdâlara salupdur anı dil-berâ o hâl*

*Na'l-i süm-i semendüñe beñzetdiler diyü
Sakf-ı sipihre degdi küleh-gûşe-i hilâl*

*Şekl-i izâr-ı yâr gibi nakş-ı dil-fırîb
Levh-i zamîre yazmadı sûret-ger-i hayâl*

*Yazıldı haddüñ üzre hatuñ zâhir olmadın
Dirsem 'aceb mi zülfüñe tuğrâ-yı bî-misâl*

*Sâhib-cemâlüñ ehl-i kemâlüñ muhibbiyüz
Bâkî kul eyledi bizi ol hüsn-i ber-kemâl*

Nev'î Efendi (Mecmua s. 25-26; Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

*Dil mübtelâ-yı şehd-i lebüñdür meges misâl
Âlûde-yi belâ-yı muhabbet şikeste bâl*

*Ey bâğ-ı hüsn serv-i ser-efrâz olan hasen
Sâyeñ gibi fütâdelerüñ kılma pây-mâl*

*Hâline kıl nazar nice cânlar eritdi gör
Gam pûtasında bu ten-i zerdüm olunca kâl*

*Beñzetdi kendüsin lebüñe diyü cevheri
Habs eyledi kafesde idüp la'l-i nâb-ı âl*

*Nev'î bu dâne dâne sirişküm gören sanur
Târ-ı ten-i nizâr ile bir ıkd-i pür-le'âl*

Murâdî'nin Bâkî ve Nev'î'ye Yazılmış Nazireleri

Murâdî'nin de Bâkî ve Nev'î'ye yazılmış nazireleri görülmektedir. Sadettin Nüzhet Ergun'un Bâkî'nin Murâdî'ye naziresi olarak verdiği (Ergun 1936: 7001) aşağıdaki manzumenin zemin şiiri, bu mecmuada Bâkî'nin gösterilmektedir. Bâkî'nin şiirinden sonra ona nazire olarak önce Nev'î'nin şiiri, arkasından da “Nazîre-i Sultân Murâd” başlığı ile Murâdî'nin şiiri gelmiştir. Nev'î'nin şiirinin Bâkî'nin şiiri ile vezin, kafiye ve redif birlikteliği vardır. Bâkî'nin ve Murâdî'nin şiirlerinde sevgiliye, Nev'î'nin şiirinde ise gönle hitap edilmektedir. Bâkî'nin gazeli sekiz beyt, Nev'î'nin ve Murâdî'nin gazelleri ise beşer beyittir. Murâdî'nin Nev'î'ye nazire olarak gösterilen şiiri dedim-dedi tarzında yazılmış ve sevgili de konuşturulmuştur. Hem Nev'î hem de Murâdî'nin gazelleri mevcut divan neşirlerinde yer almamıştır.

Nev'î'nin 1. beytiyle Murâdî'nin ilk beytinde imaj ve kelime-terkip ortaklığı dikkati çekmektedir. Her iki beyitte anlatılan husus sevgililerin vefasız oluşlarıdır. Murâdî'nin gazelinin sonunda “Murâd-ı Sâni Peder-i Fatih” notu vardır. Bu not ile “Nazîre-i Sultân Murâd” başlık notları başka bir kalemle yazılmış görünüyor. Mecmuadaki bu kayıt esas alınırsa şiirin orijinali II. Murad'a aittir. Ancak zaman olarak II. Murad'ın Bâkî ve Nev'î'ye nazire yazması mümkün değildir. Murâdî'ye ait gösterilen şiirin Nev'î'de olduğu gibi mevcut divan neşirlerinde yer almaması kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Bu da mecmualar hakkında yukarıda ifade ettiğimiz tereddütleri haklı göstermektedir.

Bâkî (Mecmua s. 27; Küçük 1994: G.297)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Her cefâ kim eyledüñ geldi vefâlar bilmiş ol
Rûha râhatdur gamuñ câna safâlar bilmiş ol*

*Gerçi ser-gerdân idüp salduñ belâ gird-âbına
Yüz çevürmezler kadîmî âşinâlar bilmiş ol*

Turkish Studies

*Yanuña kalur ne kılsañ pâdişehsin dostum
Şânuna lâyük degül ammâ cefâlar bilmiş ol*

*Cûy-ı eşküm şöyle tугyân itdi kim bir gün hemân
Âsmânuñ âsiyâ-sengin yuvalar bilmiş ol*

*Rişte-i cânımda zülfüñ bir girih bend itdi kim
Halline kâdir degül müşkil-güşâlar bilmiş ol*

*Çok tolaşdı turra-i (sünbül-i) müşgînüne âşüfte-dilÇîn-i zülfüñ bend ider bir gün
hatâlar bilmiş ol*

*Pister-i hicrânda dâ'im zâr u bîmâr olmada
Ölmege cânlar virürler mübtelâlar bilmiş ol (-Mec)*

*İltifâtuñ Bâkiyi dünyâya mahsûd (mahsûd akrân) eyledi
Hep seniñdür çekdügi derd ü belâlar bilmiş ol*

Nev'î (Mecmua s. 27; Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır.)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Bir bölük hercâyilerdür mehlikâlar bilmiş ol
Âşıkun kadrini bilmez dilrübâlar bilmiş ol*

*Var giriftâr eyleme bilmezlig ile kendüñi
Bî-vefâlardur güzeller bî-vefâlar bilmiş ol*

*Gir tarîk-i aşka ammâ kılma ümmîd-i felâh
Bunda birdür pâdişâlarla gedâlar bilmiş ol*

*Çün bilürsin kim gönül çirkin yumaz âb-ı vuzû'
Pes tahâretsüz kabûl olmaz du'âlar bilmiş ol*

Turkish Studies

*Kılmaya çünkim nesîm-i lutf-ı Hak ref'-i hicâb
Eylemez Nev'î bilişlik âşinâlar bilmiş ol*

Nazîre-i Sultân Murâd (Mecmua s. 27 derkenar. Kırkılıç 1985: Hazırlanan tezde yer almamıştır.)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Yanuña kalmaz didüm cânâ cefâlar bilmiş ol
Geldi didi bî-vefâdur dilrübâlar bilmiş ol*

*Sünbülüñ niçün perîşân eyledi didüm sabâ
Elüñ olmaz didi başdan bu hevâlar bilmiş ol*

*Garka-i deryâ-yı hicri yâri kıl didüm didi
Bekle itmezler anı ol âşinâlar bilmiş ol*

*Leblerüñ kandine cânım teşnedür didüm didi
Alsañ olmaz tûtiye şekker gıdâlar bilmiş ol*

*Yok durur yârüñ gibi âlemde bir gün yüzli mâh
Gerçi çokdur ey Murâdî mehlikâlar bilmiş ol*

Bâkî ve Nev'î'nin Murâdî'ye Nazireleri

S. Ergun'un zemin şiiri Murâdî'ye, nazireyi de Bâkî'ye ait gösterdiği şiirlerden birisi “-âna incinmez” redifli şiirdir. Mecmuadan anlaşıldığına göre hem Bâkî'nin hem de Nev'î'nin şiiri Murâdî'ye naziredir. Bâkî'ye ait şiir divan neşrinde vardır ancak Nev'î ve Murâdî'ye ait şiirler mevcut divan çalışmalarında yoktur. Bâkî ve Nev'î'nin şiirlerinin yer aldığı mecmuada Murâdî'nin şiiri de yoktur. Sadece ona nazire olduğu belirtilmiştir. Bâkî'nin şiiri ile Nev'î'nin şiiri vezin, kafîye, redif, muhteva, ortak kelime ve terkip açılarından benzerlik gösterir. Kişisel üslup belirgindir. Nev'î'nin şiiri Bâkî'nin şiirinden iki beyit fazladır. Her iki gazelin matla beyitleri imaj olarak birbirine benzer.

Bâkî Efendi Sultan Murad'a Nazireleridir (Mecmua s. 18; Küçük 1994: G.199)

*Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Eger biñ zahm ura gamzeñ (tîguñ) ten-i uryâne incinmez
Ucından tek hemân bir hisse çıksun cânâ incinmez*

Turkish Studies

*Gam u gussa dil-i uşşâka yârân-ı safâdandır
Göñül hazz eyler anlardan kişi yârâna incinmez*

*Dil-i sad-çâk o mûy-ı müşg-bûnuñ bendine kalmaz
Çeker zülf-i dil-âvîzüñ cefâsın şâne incinmez*

*Döker 'âşık yoluñda (her lahza çeşmüm) dâne dâne gevher-i eşki
Yatur hâk-i mezelletde yine bir dâne incinmez*

*Zebân-ı ta'n-ı a'dâdan perîşan olma ey Bâkî
Hezârân tîşe-i âzâr ururlar kâne incinmez*

Nev'î Efendi Nazîre-i Murâddır (Mecmua s. 18-19; Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır.)

*Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Ne âzâr irse hûnî gözlerüñden câne incinmez
Begüm ayık olan evzâ'-ı sermestâne incinmez*

*Dil-i ârif kusûr-ı câh u devletden melûl olmaz
Yıklımdan binâ-yı hâne-i vîrâne incinmez*

*Döyer cevrine ebnâ-yı zamânuñ tâlib-i dünyâ
Cefâ-yı seng-i etfâli çeker dîvâne incinmez*

*Senüñ lü'lü dişüñ vasfın şu kim vird-i zebân eyler
Yaşı hicrîñle dönse sübha-i mercâna incinmez*

*Gözüñ cevr itse gam çekmez kişi tek göñlüñe girsin
Olan sultâna merhem şîve-i derbâna incinmez
Kimüñ kim Mısr-ı devletde Azîz olmak diler göñli
Atarsa anı ihvân-ı safâ yabana incinmez*

*Muhabbet âteşinden ten yanar âzürde olmaz cân
Anuñçün Nev'iyâ şem'a düşer pervâne incinmez*

Muradî'ye nazire olduğu belirtilen diğer manzumelerin başlık ve matlaları şöyledir:

Bâkî Nazîre-i Sultan Murâd (Mecmua s. 42 derkenar; Küçük 1994: G.528)

*Derd ü belâ vü gam baña 'ayş u safâ saña didi
Şol ki ezelde derdüñe kâ'il olup belâ didi*

Nev'î Efendi (Mecmua s. 42 derkenar; Tulum 1977: Divan neşrinde yer almamıştır)(Silik) Görüp Hatt-ı Hümâyûna Gönderdikleri Cevâbdur

*Yâr elif kaddin büküp âşîka merhabâ didi
Aşk imâmına uyup hûn-ı gama salâ didi*

Muradî divanı neşrinde 1561 numaralı "â dedi" kafiye ve redifli bir manzume yer almaktadır.

Bâkî Efendi (Mecmua s. 42; Küçük 1994: G.509)

*Ârzü eyler kemend-i kâkül-i cânâneyi
Bağlasan zincîrler tutmaz dil-i dîvâneyi*

Nev'î Nazîre-i Murâddur (Mecmua s. 42; Tulum 1977: G.469)

*Kalb-i âşîk gibi vîrân itdiler meyhâneyi
Bî-vefâlar ahdine döndürdiler peymâneyi*

Muradî divanı neşrinde bu kafiye de şiir bulamadık.

Bâkî Efendi (Mecmua s. 42-43; Küçük 1994: G.507)

*Ağlayup iñlemeden derd ile dolâb gibi
Oldı çihremde yaşum yolları mîzâb gibi*

Nev'î Nazîre-i Murâddur (Mecmua s. 43; Tulum 1977: G.466)*Çünkü hercâyîliguñ sen komadun âb gibi**Ben nice bir döneyin üstüñe dolâb gibi***SONUÇ**

Nev'î ve Bâkî aynı dönemde, aynı çevrede yetişmiş ve yaşamını sürdürmüş iki şairimizdir. Her iki şairin Muradî mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Murad ile farklı düzeylerde ilişkileri olmuştur. Nev'î ve Bâkî'nin karşılıklı latifeleri, zaman zaman hicivleri, nazireleri, başta tezkireler olmak üzere, değişik edebiyat tarihi kaynaklarına ve araştırmalara yansımıştır. Ancak bunun boyutları net olarak ortaya konulmuş değildir.

Yazımızda, mevcut mecmuadan hareketle, Nev'î, Bâkî ve Muradî'nin birbirlerine nazire gösterilen şiirleri başka kaynakların tanıklığına da başvurularak nazire çerçevesinde ele alınmıştır. Böylelikle üç dost şairin şiir serüvenlerinde birbirleriyle ilişkileri ortaya konmuştur. Ayrıca Nev'î ve Muradî'nin mevcut divan neşirlerinde yer almayan kimi şiirleri de okuyucuyla paylaşılmıştır.

Yazımıza kaynaklık eden mecmua, zemin şiirler dâhil 100 kadar şiiri içine almaktadır. Derlenen şiirler ağırlıklı olarak Nev'î'nin Bâkî'ye yazdığı nazirelerden oluşmuştur. Söz konusu mecmua, bize bir taraftan nazire kavramının geniş bir yelpazede değerlendirildiğini gösterirken diğer taraftan nazire geleneğinin, Divan şairinin şiir serüvenindeki yerine de işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar (2001), “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, **Bilig**, Ankara, S.19, s.147-156.
- AYDEMİR, Yaşar (2001b), “Şairlerin Edebî Kişiliğinin Tesbitinde Mecmuaların Rolü”, **Türk Kültürü**, Ankara, S.464, s. 731-744.
- AYDEMİR, Yaşar (2007), “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936), **Türk Şairleri**, C. 2, İstanbul.
- KILIÇ, Atabey (2012), “Mecmua Tasnifine Dâir”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII. Mucmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Turkuaz Yayınları, İstanbul.

-
- KIRKKILIÇ, Ahmet (1985), **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni**, Erzurum.
- KÖKSAL, M. Fatih, **Sana Benzer Güzel Olmaz –Divan Şiirinde Nazire-**, Ankara 2006.
- KURNAZ, Cemâl (2007), **Osmanlı Şair Okulu**, Birleşik Yay., Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1988), **Bâkî ve Dîvânından Seçmeler**, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), **Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım**, Ankara.
- LEVEND, Agah Sırrı (1988), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara.
- MECMUA, 06 Mil Yz. A. 897.
- NEV'Î (1977), **Divan Tenkidli Basım** (Haz. Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri), İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, Nejat (2001), **Nev'î Divanının Tahfili**, Ankara.